

Comparison of the results of responses of the Rorschach test in 13-year-old non-clinical sample of Qom city with a similar sample in Exner Comprehensive System (2003)

Authors

Hossein. Konjkav¹, Mohammad.Reza. Shairi^{2*}

1. M.A. of Clinical Psychology, Department of Clinical Psychology, Shahed University, Tehran, Iran.

2. Associate Professor, Department of Clinical Psychology, Shahed University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

Abstract

Receive Date:
11/03/2020

Accept Date:
22/09/2020

Introduction: The aim of present research was to investigate the results of 13-year-old Iranian non-clinical sample in Rorschach test and compare these results with findings of non-clinical and non-Iranian sample (Exner, 2003) in similar ages.

Method: The statistical population included 13-year-old children from 4 education districts of Qom. Then, 98 13-year-olds children (46 boys and 52 girls) were selected as the sample who were studying in the first grade of junior high school. The Rorschach test was administered to them. The results were analyzed using t-test.

Results: Comparison between the two 13-year-old Iranian and Exner groups showed that there was a significant difference between two samples in some of the variables of location, determinant, content and popular responses. For example, in the location index, the Whole Response (W) is lower in the Iranian sample and the Detail Response (Dd) in the Iranian sample is higher than the Exner sample.

Discussion and conclusion: The samples were selected from two different cultures. Therefore, it can be concluded that the most important reason for the observed differences could be caused by the differences between the Iranian and American communities. According to the expectations of Iranian culture and society from individuals, it can be noted that Iranians are likely to be cautious in expressing their emotions. Iranians try to express their emotions in a controlled manner and experience a high degree of depression.

Keywords

Projection, Rorschach test, Exner's Comprehensive System, 13-year-old.

Corresponding Author's E-mail

shairigm@gmail.com

مقایسه نتایج پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ در نمونه ۱۳ ساله غیر بالینی شهر قم با نمونه مشابه آن در نظام جامع اکسیر (۲۰۰۳)

نویسندگان

حسین کنجکاوا^۱، محمدرضا شعیری^{۲*}

۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

۲. دانشیار، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

چکیده

تاریخ دریافت:

۱۳۹۸/۱۲/۲۱

تاریخ پذیرش:

۱۳۹۹/۰۷/۰۱

مقدمه: هدف پژوهش حاضر، بررسی نتایج نمونه غیر بالینی ۱۳ ساله ایرانی در آزمون رورشاخ و مقایسه آن با یافته‌های نمونه غیر بالینی و غیر ایرانی (اکسیر، ۲۰۰۳) در سنین مشابه بوده است.

روش: برای دستیابی به این هدف، ۹۸ نمونه ۱۳ ساله (۴۶ پسر و ۵۲ دختر) که در پایه اول مقطع متوسطه اول مشغول به تحصیل بودند از ۴ منطقه آموزش و پرورش شهر قم به عنوان آزمودنی انتخاب شدند و آزمون رورشاخ در مورد آن‌ها اجرا شد. نتایج با استفاده از آزمون تی تحلیل شد.

نتایج: مقایسه بین دو گروه ۱۳ ساله ایرانی و اکسیر نشان داد که تفاوت‌های معناداری بین دو نمونه در برخی از متغیرهای گستره، تعیین‌کننده، محتوا و پاسخ‌های رایج وجود دارد. به عنوان مثال در شاخص گستره، پاسخ کل لکه در نمونه ایرانی کمتر و پاسخ جزئی‌نگر در نمونه ایرانی بیشتر از نمونه اکسیر می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری: با توجه به اینکه نمونه‌ها از دو فرهنگ متفاوت انتخاب شده بودند، مهم‌ترین علت تفاوت‌های مشاهده شده می‌تواند ناشی از اختلافات فرهنگی میان دو جامعه ایرانی و آمریکائی باشد. می‌توان گفت که احتمال دارد با توجه به انتظاراتی که فرهنگ و جامعه ایرانی از افراد دارد، افراد ایرانی در ابراز هیجانات و عواطف خود محتاط باشند و سعی کنند که آن‌ها را به صورت کنترل‌شده‌ای ابراز کنند و میزان بیشتری از افسردگی را نیز تجربه نمایند.

کلیدواژه‌ها

فرافکنی، آزمون رورشاخ، نظام جامع اکسیر، ۱۳ ساله

نشانی پست الکترونیکی

نویسنده مسئول

shairigm@gmail.com

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول است.

مقدمه

[۸].

مشکل اصلی در کاربرد هنجارهای غربی برای فرهنگ‌های مختلف، موضوع مهم «تفاوت در مقابل نقصان» در هنگام تفسیر پروتکل‌های فرهنگ‌های دیگر است. این موضوع بدین معناست که مقایسه پروتکل افراد غیر غربی با پروتکل فرهنگ غرب به جای آنکه منعکس کننده تفاوت افراد غیر غربی با فرهنگ غربی باشد، این تفاوت را به عنوان نقصان مطرح می‌کند. مسئله‌ای که در این موارد مورد توجه قرار می‌گیرد این است که آیا تفاوت در پاسخ‌های افراد متعلق به فرهنگ‌های دیگر، انعکاسی از نقص موجود در شخصیت است یا احتمال دارد که نوعی عملکرد فرهنگی باشد. برای مثال، مطالعات رورشاخ در رابطه با گروه‌های فرهنگی غیر آمریکایی و غیر اروپایی، مسئله کم بودن تعداد پاسخ «R» را نمایان می‌کند. قبول این نتیجه‌گیری که تعداد زیادی از یک گروه اقلیت، دارای شخصیت بازداری شده هستند، مشکل به نظر میرسد [۹].

در سال‌های گذشته، نظام اکسندر به نظامی فراگیر در نمره‌گذاری و کدگذاری رورشاخ مبدل شده و این نظام پژوهش‌های بسیاری را به خود اختصاص داده. پژوهش‌هایی که در کشورهای متعددی به انجام رسیده است. دو نکته مهم در این باره قابل ذکر است: نخست اینکه به سادگی نمی‌توان از تفاوت‌های فرهنگی - اجتماعی - قومی مربوط به نتایج رورشاخ عبور کرد و به آنها بی‌توجه بود؛ دیگر اینکه، گسترش نظام اکسندر و تاکید بر وجود هنجارهای لازم برای سنین مختلف دارد، سبب شده تا در فرهنگ‌ها و کشورهای متعددی، تحقیق در این زمینه، از سنین کودکی تا بزرگسالی گسترش یابد؛ زیرا استفاده‌های بالینی از ابزار رورشاخ مستلزم بررسی پاسخ‌های آزمودنی‌ها در هر کشور و شرایط بومی و مقایسه آنها با زمینه‌های هنجاری اکسندر می‌باشد. در سال‌های اخیر نیز مطالعاتی با تاکید بر نظام جامع اکسندر در کشورهای مختلف و در سنین مختلف به ویژه بر روی کودکان سنین ۶ تا ۱۵ سال صورت گرفته است [۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷-۱۸-۱۹]. در ایران نیز تحقیقات محدودی در مورد رورشاخ بر روی کودکان و نوجوانان انجام شده است [۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۲۹] و اکثر پژوهش‌ها بر روی بزرگسالان متمرکز بوده است به عنوان نمونه: [۳۰-۳۱-۳۲-۳۳-۳۴-۳۵-۳۶] بیشتر پژوهش‌های انجام شده بر روی رورشاخ در ایران بر روی بزرگسالان بوده و اکثر پژوهش‌های پیشین از نظام‌های نمره‌گذاری متفاوتی استفاده کرده‌اند. از جمله معدود مواردی که از نظام جامع رورشاخ بر روی کودکان استفاده کرده‌اند می‌توان به پژوهش دلاوری و همکاران [۲۲] اشاره

هرمان رورشاخ^۱ در سال ۱۹۲۱ برای اولین بار با انتشار رساله معروف خود به نام "تشخیص روانی" اثر مشهور رورشاخ را تدوین نموده و شیوه نمره‌گذاری آن را نیز سازمان داد [۱]. فرض اصلی رورشاخ این بود که محرک‌های محیطی به وسیله نیازها، انگیزه‌ها، تعارض‌ها و آمایه ادراکی شخص سازمان داده می‌شوند. این نیاز به سازمان دادن هنگامی که آزمودنی‌ها با محرک‌های مبهم مانند لکه‌های جوهر رو به رو می‌شوند، اغراق آمیزتر، گسترده‌تر و بارزترند [۲].

لکه‌های رورشاخ که بر اساس مفهوم ادراک و فرافکنی ساخته شده‌اند، آزمودنی را در موقعیتی قرار می‌دهند که باید بدون راهنمایی آزمایشگر، واکنش‌های خود نسبت به لکه‌ها را سازماندهی کند، در واقع موقعیت آزمون به گونه‌ای است که او آزادانه می‌تواند آنچه را که می‌خواهد در این تجربه وارد کند یا از آن بگذرد؛ بنابراین نیازها، احساسات، تجارب و تنش‌های خود را که عمدتاً در سطح ناهوشیار ذهن جای دارند، به لکه‌ها فرامی‌افکند [۳].

در طول قرن بیستم رویکرد‌های متمایزی در نمره‌گذاری و اجرای رورشاخ تولید شده است اما ضرورت نزدیک شدن به نظامی که جنبه‌های عینی تری را برای رورشاخ طراحی کرده باشد، در تاریخ ابزارهای روان‌شناختی احساس شده است. این ضرورت باعث طراحی نظامی شد که در واقع ادعا می‌شود جزو نخستین مواردی است که کوشیده جنبه‌های عینی و عملی را در اجرا، نمره‌گذاری و تفسیر رورشاخ پی‌گیرد و این چیزی نیست جز نظام جامع اکسندر [۴].

اکسندر کوشیده است با بررسی شرایط سنین مختلف، نتایج مربوط به متغیرهای رورشاخ را از کودکی تا بزرگسالی فراهم سازد. وی جداول هنجاری ارائه داده که امکان تفسیر پاسخ‌های آزمودنی‌ها را با توجه به سن فراهم کند؛ زیرا تفسیر در نظام رورشاخ وابسته به الگوهای تنظیم شده در خلاصه ساختاری است که آن نیز در جنبه‌هایی به یافته‌های هنجاری متکی است [۱-۵-۶].

نکته قابل توجه این است که از دیدگاه فرهنگی، عقیده بر این است که روش‌های فرافکن، ادراک غنی‌تر و منصفانه تری از یک شخص را در درون بافت فرهنگی اش ارائه می‌دهند. توانایی دستیابی به تفاوت‌های فرهنگی در چنین روش‌هایی اهمیت آنها را در مطالعات بین فرهنگی افزایش می‌دهد [۷].

در حالی که استفاده از روش‌های فرافکنی در همه فرهنگ‌ها توصیه می‌شود، موضوع اساسی در استفاده از ابزارهای بالینی (عینی یا فرافکن) در فرهنگ‌های مختلف، ناکارآمدی هنجارهای مبتنی بر نمونه‌های آمریکایی است

^۱ Comprehensive system

جامع اکسنر ۱۱۰ نفر بوده است.

ابزارهای پژوهش

۱) **آزمون لکه جوهر رورشاخ:** آزمون مذکور یک آزمون فرافکن متشکل از ۱۰ لکه جوهر به اشکال متقارن در ابعاد ۹×۵ است. ۵ لوح سیاه و سفید (I, IV, V, VI, VII)، دو لوح سیاه و سفید با قسمت‌های قرمز رنگ (II, III)، دو لوح با ترکیبی از رنگ‌های صورتی، سبز و نارنجی (IX, VIII) و لوح دیگر (X) ترکیبی از رنگ‌های آبی، زرد، سبز و صورتی است. لوح‌ها به ترتیب و در جهت معینی به دست آزمودنی داده می‌شوند. سپس آزماینده از او می‌پرسد «این چه ممکن است باشد؟». پاسخ‌ها باید درست کلمه به کلمه یادداشت شوند. سپس در مرحله واریسی محل و ویژگی‌های خاص لکه‌ها که برانگیزاننده پاسخ‌های آزمودنی بوده است، مشخص می‌شود. پس از آنکه پاسخ‌ها ارائه و ثبت شدند و واریسی نیز انجام شد، بر حسب سه مقوله کلی نمره گذاری می‌شود:

الف) «محل ادراک»؛ محل ادراک به فضایی از لکه جوهر گفته می‌شود که برای تداعی پاسخ مورد استفاده قرار گرفته است. محل ادراک ممکن است از تمامی لکه‌ها استفاده از جزء کوچک را شامل شود.

ب) «محتوا»؛ نمره گذاری محتوا به نوع و مقدار اشیاء خاصی که آزمودنی‌ها در پاسخ‌هایشان ادراک می‌کنند مبتنی است، مانند انسان، حیوان، گیاه، هنر، خون، طبیعت و ...

ج) «تعیین کننده»؛ به سبک یا مشخصه‌ای از لکه گفته می‌شود که باعث برانگیختن پاسخ آزمودنی می‌شود؛ مانند شکل، رنگ، بافت، سایه داری و ... [۲-۳۷]

با توجه به اینکه نظام‌های متعددی در مورد آزمون رورشاخ مطرح بوده است، در این تحقیق مبنای اجرا و نمره گذاری پاسخ‌های آزمودنی‌ها، نظام جامع اکسنر [۱-۳۸] می‌باشد. در این نظام بر اساس متغیرهای آزمون رورشاخ هنجارهایی تنظیم گردیده است که از سنین کودکی تا بزرگسالی را در برمی‌گیرد. جهت تصریح بیشتر نمره گذاری که آزمایش‌های این تحقیق بر آن‌ها مبتنی بوده است، شیوه‌ی اجرا و نمره گذاری نظام اکسنر به شکل مختصر در ذیل ارائه می‌شود؛ اما قبل از آن باید به این نکته اشاره کرد که برخی از پژوهشگران اعتبار سیستم جامع را با آزمون‌های عینی برابر می‌دانند [۳۹]؛ اما منتقدان بر کاستی‌های این سیستم تاکید کرده و مسئله اعتبار و قابلیت اعتماد رورشاخ را به میان آورده‌اند [۳۹]. مؤلفان مختلف عینی نبودن نمره گذاری، عدم همسانی درونی یا قابلیت اعتماد باز آزمایی، فقدان اعتبار

داشت که نشان دادند که برخی از متغیرهای رورشاخ در کودکان ۹ ساله ایرانی و نمونه ۹ ساله در اکسنر، دارای تفاوت‌های معنادار هستند. همچنین کاشفی و همکاران [۲۵] در مورد کودکان ۱۰ ساله و محسنی زاده و همکاران [۲۳] در مورد کودکان ۱۱ ساله و هادئی و همکاران [۲۸] در مورد کودکان ۱۲ ساله، تفاوت‌های معناداری در متغیرهای گوناگونی از رورشاخ بین نمونه‌ی ایرانی و آمریکائی به دست آوردند. بنابراین با توجه به تمهیدات یاد شده و نقش فرهنگ، سن و یافته‌های ویژه یک جامعه در مورد متغیرهای رورشاخ و در مسیر دستیابی به هنجارهایی بر اساس فرهنگ کشورمان و در سنین مختلف، هدف تحقیق حاضر تعیین نتایج نمونه‌ی غیر بالینی ۱۳ ساله ایرانی در لوح‌های رورشاخ و مقایسه آن با نمونه‌ی غیر بالینی اکسنر [۱] در مورد آزمون رورشاخ در سنین مشابه است.

روش

نوع پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، پژوهشی بنیادی و از نظر ماهیت، پژوهشی علی - مقایسه‌ای می‌باشد.

آزمودنی

الف) **جامعه آماری:** جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر ۱۳ ساله‌ی پایه اول متوسطه اول (متولدین سال ۱۳۸۵-۱۳۸۴) بوده که در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ در مدارس شهر قم مشغول به تحصیل بوده‌اند.

ب) **نمونه پژوهش:** از جامعه مذکور، براساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای، ۹۸ دانش‌آموز دختر و پسر ۱۳ ساله (۴۶ پسر، ۵۲ دختر) به عنوان نمونه انتخاب شدند. بدین منظور در مناطق چهارگانه آموزش و پرورش شهر قم در هر منطقه دو مدرسه اصلی و دو مدرسه ذخیره دخترانه و مشابه آن پسرانه برای اجرای آزمون رورشاخ برگزیده شد. در ناحیه یک مدارس پسرانه شهدای مرصاد و شهید منتظری و مدارس دخترانه نفیسه و نیایش و در ناحیه ۲ مدارس پسرانه امام رضا و شهید مدنی و مدارس دخترانه نجمه و حضرت آسیه و در ناحیه ۳ مدارس پسرانه بعثت ۱ و شهید بهشتی و مدارس دخترانه شرف و ریحانه و در ناحیه ۴ مدارس پسرانه آیت الله بهالذین و شهید فیاض بخش و مدارس دخترانه حاج محمد منتظری و شهدای شلمچه انتخاب انتخاب گردید. در مجموع ۱۰۴ آزمودنی مورد آزمون قرار گرفتند که با توجه به کامل نبودن پروتکل‌های نه آزمودنی، در نهایت تحلیل داده‌ها بر مبنای ۹۸ پروتکل صورت گرفت. لازم بذکر است تعداد نمونه ۱۳ ساله در نظام

¹ roschach inkblot test

بر اساس نتایج بدست آمده وی روائی آزمون رورشاخ را برای این شاخص‌ها مناسب ارزیابی کرد.

شیوه انجام پژوهش

برای اجرای پژوهش، ابتدا به اداره کل آموزش و پرورش استان قم مراجعه نموده و پس از اخذ مجوزات لازم، معرفی نامه هایی به ادارات نواحی چهارگانه شهر قم دریافت گردید و سپس توسط اداره هر ناحیه به مدارس مربوط به آن ناحیه معرفی گردیدیم. پس از انتخاب و مراجعه به مدارس، آزمودنی‌ها به تصادف انتخاب شدند. اجرای آزمون در اتاق مشاور مدرسه، با فضائی نسبتاً آرام و نورمناسب و همچنین میز و صندلی‌های مورد نیاز صورت گرفت. جلسه‌ی اجرا، با برقراری ارتباط روانشناختی آغاز شده و در ادامه بر اساس نظام جامع اکسندر (۲۰۰۳)، آزمون رورشاخ اجرا گردید.

شیوه تحلیل داده‌ها

برای مقایسه نتایج نمونه ایرانی و نمونه مشابه سنی اکسندر، از آزمون مقایسه میانگین‌ها (تی مستقل) استفاده شده است.

نتایج

در جدول شماره (۱) میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای رورشاخ مربوط به نمونه ۱۳ ساله‌ی ایرانی و ۱۳ ساله اکسندر و همچنین مقادیر حاصل از مقایسه‌ی دو نمونه بوسیله آزمون t ارائه شده است.

بالینی متقاعدکننده و عدم وجود اعتبار پیش بین رورشاخ را مورد انتقاد قرار داده‌اند. برای مثال وود و همکاران بر اساس بررسی‌های خود در مورد افسردگی، روان‌درمندی، اختلال شخصیت ضد اجتماعی و اختلال رفتار هنجاری، قابلیت نمره گذاری رورشاخ را مورد تردید قرار دادند. با این حال طرفداران رورشاخ نتایج مذکور را تایید نکرده‌اند و این‌گونه یافته‌ها را به مشکلات روش شناختی این پژوهش‌ها نسبت داده‌اند [۳۹].

پژوهش‌هایی که به منظور هنجاریابی رورشاخ در جمعیت بهنجار صورت پذیرفته‌اند، اعتبار این آزمون را مورد تایید قرار داده‌اند [۴۰-۴۱]. برای مثال پژوهش پری، مک دوگال و ویگلیون [۴۲] ثبات نتایج رورشاخ را در طی ۵ سال نشان داده است. بررسی میر و همکاران [۴۱] نیز نشان داده‌اند که قابلیت اعتماد بین آزمون‌گرها در نمره گذاری سیستم جامع اکسندر بسیار بالاست. میانگین همبستگی‌های درون طبقه‌ای در ۸ پژوهش از ۰/۸۲ تا ۰/۹۲ گزارش شده است [۳۹].

در ایران نیز کاشفی [۲۶] پایایی آزمون رورشاخ را با فاصله‌ی بازآزمایی دو هفته در کودکان ۱۰ ساله اندازه‌گیری نمود و نشان داد که آزمون رورشاخ در کودکان با فاصله زمانی دو هفته، از پایایی قابل قبولی برخوردار است.

پیغمبری [۴۳] پایایی آزمون رورشاخ را با فاصله‌ی بازآزمایی یک هفته در مورد اکثر متغیرهای رورشاخ مطلوب ارزیابی کرد. همچنین رحمانی [۳۹-۴۴] روائی شاخص‌های افسردگی (دی. ای. پی. آی. ۱) و اضطراب را بررسی کرد که

جدول ۱. نتایج مربوط به مقایسه میانگین‌های نمونه‌های ۱۳ ساله ایرانی و اکسندر (۲۰۰۳) در متغیرهای رورشاخ

مشاهده شده	اکسندر (n=۱۱۰)		ایرانی (n=۹۸)		نمونه شاخص	
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	R	تعداد پاسخ
**۰/۵۲	۲/۳۰	۲۱/۲۰	۹/۳۳	۲۶/۴۰	R	گستره
**۹/۳۵	۲/۱۵	۸/۵۷	۲/۵۱	۴/۸۷	W	
۰/۲۸	۳/۰۹	۱۱/۱۵	۵/۵۰	۱۰/۹۸	D	
**۰/۴۹/۱۳	۱/۶۶	۱/۴۶	۵/۶۴	۹/۰۰	Dd	
-۰/۷۰	۱/۱۶	۱/۳۳	۱/۹۴	۱/۴۸	S	
**۹/۰۷	۲/۳۴	۴/۱۴	۱/۷۳	۱/۶۲	M	
**۴/۴۴	۱/۹۴	۴/۴۲	۲/۷۴	۲/۹۸	FM	
**۴/۱۳	۰/۹۴	۱/۲۵	۱/۰۶	۰/۶۹	M	
**۶/۲۸	۱/۷۲	۲/۹۵	۱/۶۰	۱/۵۱	FC	
**۱۲/۷۷	۱/۵۰	۲/۷۰	۰/۸۷	۰/۵۱	CF	
**۳/۲۲	۰/۲۶	۰/۰۷	۰/۵۶	۰/۲۶	C	تعیین کننده
-۱/۰۶	۰	۰	۰/۱۰	۰/۰۱	Cn	
**۸/۳۱	۱/۰۹	۴/۲۹	۲/۲۴	۲/۳۱	WsumC	
-	-	-	۰/۵۳	۰/۲۷	FC'	
-	-	-	۰/۲۵	۰/۰۷	C'F	
-	-	-	۰/۱۷	۰/۰۳	C'	
**۷/۸۱	۰/۸۹	۱/۳۰	۰/۶۱	۰/۳۷	SumC'	
-	-	-	۰/۴۹	۰/۲۰	FT	
-	-	-	۰/۱۹	۰/۰۴	TF	
-	-	-	۰	۰	T	

¹ DEPI

**۹/۸۲	-/۵۱	-/۹۷	-/۵۷	-/۲۴	Sum T
-	-	-	۱/۰۴	-/۶۶	FV
-	-	-	-/۲۲	/۰۵	VF
-	-	-	-/۲۶	-/۰۵	V
**_۵/۱۷	-/۴۸	-/۱۴	۱/۱۶	-/۷۶	Sum V
-	-	-	۱/۲۳	۱/۰۴	FY
-	-	-	-/۶۲	-/۲۳	YF
-	-	-	-/۵۵	-/۲۳	Y
**_۲/۸۷	-/۸۱	۱/۲۰	۱/۵۹	۱/۵۱	Sum Y
-	-	-	-/۷۳	-/۳۰	Fr
-	-	-	.	.	r F
*۲/۰۶	-/۲۳	-/۴۵	-/۷۳	-/۳۰	Fr+rF
**۲/۹۶	-/۸۷	۱/۲۷	۱/۲۷	-/۰۸۳	FD
**_۱۱/۱۹	۲/۵۲	۶/۹۰	۸/۲۸	۱۶/۱۱	F
**۱۰/۹۰	۲/۳۰	۸/۶۴	۳/۶۸	۴/۰۹	(2)
**۱۰/۲۲	۱/۸۹	۶/۲۳	۲/۷۵	۲/۹۴	ACTIVE
**۴/۰۹	۲/۱۱	۳/۶۱	۲/۴۴	۲/۳۳	Passive
**۹/۵۹	۱/۳۰	۲/۴۹	۱/۲۷	-/۷۹	Ma
**۴/۸۲	۱/۴۴	۱/۶۷	۱/۰۷	-/۸۲	Mp
**۱۴/۵۸	۲/۴۳	۵/۸۱	۱/۷۷	۱/۵۰	Blends
**۱۴/۶۳	۱/۳۳	۶/۱۹	۱/۵۳	۳/۳۱	Popular
**۶/۴۱	۱/۷۲	۳/۰۹	۱/۷۲	۱/۵۷	H
*۲	۱/۰۲	۱/۲۵	۱/۰۹	-/۹۶	(H)
**_۴/۶۲	-/۸۳	-/۶۸	۱/۸۶	۱/۵۸	Hd
**۳/۳۵	-/۵۳	-/۵۶	-/۶۴	-/۲۹	(Hd)
**_۴/۲۰	.	.	-/۸۳	-/۳۳	Hx
**_۲/۵۹	۱/۸۱	۷/۹۶	۳/۹۶	۹/۰۴	A
**_۴/۶۳	-/۴۹	-/۳۷	۱/۸۰	۱/۱۹	(A)
**_۳/۴۷	-/۸۱	۲	۳/۵۸	۳/۲۱	Ad
**_۳/۹۴	.	.	-/۶۷	-/۲۵	(Ad)
**_۳/۳۱	-/۶۹	-/۸۴	۱/۶۰	۱/۳۹	An
**_۲/۱۳	-/۴۸	-/۸۶	۱/۴۵	۱/۱۷	Art
۱/۲۲	-/۳۱	-/۱۱	-/۲۸	-/۰۶	Ay
-/۱/۲۹	-/۴۰	-/۱۹	-/۷۰	-/۲۹	BI
۱/۳۸	-/۹۸	۱/۷۴	۱/۵۱	۱/۵۰	Bt
*۱/۶۵	۱/۱۰	۱/۶۲	۱/۴۵	۱/۳۳	Cg
**_۲/۶۲	-/۲۳	-/۰۶	-/۵۱	-/۲۰	CI
۱/۰۵	-/۲۹	-/۰۹	-/۲۶	-/۰۵	Ex
**۷/۰۹	-/۵۴	-/۷۶	-/۵۰	-/۲۵	Fi
**۴/۲۶	-/۵۲	-/۶۲	-/۶۷	-/۲۷	Food
-/۱/۵۰	-/۱۹	-/۰۴	-/۲۹	-/۰۹	Ge
**۲/۷۰	-/۸۱	۱/۰۷	۱/۱۲	-/۷۱	Hh
۲/۰۵	-/۹۷	۱/۱۰	۱/۰۹	-/۸۱	La
**_۷/۲۴	-/۵۰	-/۲۲	۱/۶۴	۱/۴۰	Na
*۲/۰۷	۱/۱۴	۱/۹۷	۱/۹۰	۱/۵۳	Sc
*۱/۶۶	-/۴۲	-/۰۷	.	.	Sx
**_۲/۴۹	.	.	-/۳۴	-/۰۸	Xy
-/۰/۲۷	۱/۱۴	-/۷۸	۱/۰۱	-/۸۲	Id

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

نشانه‌گر این نکته است که میانگین نمونه ایرانی در متغیرهای (Ad, (A), A, Hx, (Hd), F, SumY, Sumv, Dd,R بزرگتر از میانگین نمونه اکسندر و در متغیرهای (M, W, Fr+rF, SumT, Sumc', SumC, C, CF, FC, m, FM, Blends, Mp, Ma, Passive, Active, (2), FD نیز به صورت معناداری کمتر از میانگین نمونه اکسندر است.

یافته‌های به دست آمده نشان می‌دهند که تفاوت دو گروه در متغیرهای (Sx, Sc, Art, Cg, (H), Fr+rF) با توجه به مقادیر بحرانی در آلفای سطح ۰/۰۵ و در متغیرهای (SumC, C, CF, FC, m, FM, M, Dd, W, R Active, (2), F, FD, SumY, Sumv, SumT, Sumc' (Hd), Hd, H, Popular, Blends, Mp, Ma, Passive, Hh, Food, FI, CI, An, (Ad), Ad, (A), A, Hx, (Xy, Na در سطح آلفای ۰,۰۱ معنادار است. نگاهی به نتایج

بحث و نتیجه گیری

در مقایسه دو نمونه، اولین مساله ای که مورد توجه قرار می‌گیرد، میزان بیشتر تعداد پاسخ های نمونه ایرانی نسبت به نمونه اکسندر است. نوع رابطه بین آزمونگر و آزمودنی، آشنا نبودن آزمودنی ها با شرایط اجرای آزمون و مهم تر از همه عدم آشنائی آزمونگر با فرهنگ آزمودنی ها، می تواند بر تعداد پاسخ ها موثر بوده و آنها را کمتر کند. اما در این پژوهش پاسخ ها در نمونه ایرانی نسبت به نمونه اکسندر کاهش نیافته اند، بلکه بیشتر بوده اند. این مساله می تواند بیانگر تلاش محقق برای اجرای مطلوب آزمون رورشاخ باشد. هرچند ممکن است این انتقاد مطرح گردد که شاید نوع اجرای آزمون، پاسخ های بیشتری را در آزمودنی ها برانگیخته است اما نمی توان این فرض را نادیده گرفت که شاید این تفاوت ناشی از تفاوت های فرهنگی دو نمونه باشد. در شرایط حاضر و به دلیل عدم وجود یافته های دیگر در جامعه ایرانی در نمونه ۱۳ ساله، قضاوت در این باره دشوار است. در مورد محل ادراک، کمتر بودن میزان پاسخ های W نمونه ایرانی از نمونه اکسندر مشاهده گردید. تعداد کم پاسخ های W می تواند بیانگر افسردگی [۲] یا اضطراب [۲] باشد. تحقیقات حاصل از دیگر فرهنگ ها نیز تفاوت هائی در این متغیر، نسبت به نمونه آمریکائی نشان می دهند، از جمله آبل و هسو [۴۵] پاسخ بیشتر W در کودکان چینی را نسبت به کودکان آمریکایی دریافتند، که می تواند نشانگر تفاوت های بین فرهنگی باشد. با این حال این سوال مطرح است که آیا تفاوت در میزان پاسخ های W و کم تر بودن آن ها در نمونه ی ایرانی بیانگر مشکلات مطرح شده در نمونه ایرانی است یا این که باید از سبک پاسخ دهی متناسب با شرایط فرهنگی سخن گفت. از آنجایی که بطور همزمان در نمونه ایرانی هم پاسخ های W پایین تر و هم پاسخ های Dd بیشتر از نمونه اکسندر است و نشان می دهد که نمونه ی ایرانی در شاخص مکان برای توضیحات دقیقتر قسمتی از کارت را حذف کرده، آیا میتوان گفت جزئی نگری بخشی از الگوی فرهنگی ما محسوب می شود؟ با این وجود باید این مساله را در نظر گرفت که علاوه بر پاسخ های Dd مطرح شده در اطلس، نظام جامع اکسندر پاسخی را که شامل D و Dd اطلس نیست را جزئی از پاسخ های Dd محسوب کنیم. که این مسئله می تواند دلیل افزایش پاسخ های Dd نمونه ما نسبت به نمونه اکسندر باشد. بنابراین اگر اطلسی مبنای نمره گذاری ها باشد که در چهارچوب شرایط فرهنگی نزدیک تر به کودکان ایرانی تنظیم شده باشد ممکن است با نتایج متفاوتی مواجه شویم.

چون بیشتر پژوهش های رورشاخ در مورد تعیین کننده ها انجام گرفته است، اغلب آنها را به عنوان محور اصلی داده های رورشاخ تلقی می کنند. تحلیل نمرات تعیین کننده ها

می توانند، فعالیت های روانی را که آزمودنی ها به هنگام ساختن پاسخ ها، به کار می گیرند، نشان دهند. تعیین کنند [۲]. نتایج حاصل از مقایسه نمونه ی ایرانی و نمونه ی اکسندر در تعیین کننده ها به شرح ذیل است.

تعداد پاسخ های F، نشانگر حالت دفاعی شدید [۲] و یانشانگر این است که فرد تا چه حد می تواند عواطف را از موقعیت جدا سازد [۲]. با توجه به این نکته که میانگین پاسخ های F در نمونه ایرانی نسبت به نمونه اکسندر بالاتر است، می توان نتیجه گرفت که، نمونه ایرانی برای کنترل یا به تعویق انداختن عمدی عواطفشان از توانایی بالایی برخوردار هستند و یا شاید در شرایط فرهنگی ما، کنترل عواطف و بازداری آن ها، می تواند جنبه ای از الگوی رفتاری تقویت شده در کودکان و نوجوانان ما باشد.

تعداد پاسخ های M در مورد اشخاصی که به دشواری می توانند منابع درونی خود را به کار بگیرند، به ویژه افراد افسرده، معمولا کم است [۲]، با توجه به پایین بودن هم زمان W و M می توان از بیشتر بودن میزان افسردگی در پاسخ دهندگان ایرانی نسبت به نمونه ی اکسندر سخن گفت یا اینکه این تفاوت را ناشی از متفاوت بودن فرهنگ نمونه ی اکسندر (۲۰۰۳) با نمونه ی ایرانی دانست.

پژوهش ها نشان می دهد که تعداد کم پاسخ های FM منعکس کننده ی افرادی است که بروز هیجانی شان را به گونه ی افراطی بازداری کرده و ممکن است نیازهای اساسی شان را انکار کنند [۳۸]. همچنین بین تعداد پاسخ های کم و سطح کاهش یافته ی انرژی کودکان همبستگی وجود دارد [۲] بنابراین احتمالا میزان پایین پاسخ های حرکت حیوانی FM در مقایسه با نمونه اکسندر، در راستای نتایج حاصل از تعداد پاسخ های W، F و M می تواند بیانگر بازداری افراطی هیجان ها و افسردگی بیشتر در نمونه ایرانی باشد.

تعداد پاسخ های m شاخصی است که نشان می دهد افراد تا چه اندازه سائق ها و رویدادهایی را تجربه می کنند که از کنترل آن ها خارج است و در واقع نشان دهنده ی درماندگی در برخورد با سائق هاست [۲]. تعداد زیاد پاسخ های m را باید به عنوان نشانه ی هشدار دهنده ای از تعارض و تنش آشکار تلقی کرد [۲]؛ بنابراین می توان کم تر بودن پاسخ های m در پروتکل ایرانی را ناشی از عدم تعارض و تنش آشکار در آزمودنی های ایرانی و یا برعکس ناشی از سرکوبگری و بازداری عواطف در آزمودنی ایرانی دانست.

که اگر فرض را بر مثبت بودن جواب سوال بالا بگذاریم، شاید بتوان کم بودن تعداد پاسخ های m را در راستای نتایج حاصل از F و FM دانست.

انعکاس نسبت به نمونه اکسندر پایین تر است. بنابراین با توجه به این نتایج میتوان احساس خود ارزشمندی در نمونه ایرانی را کمتر دانست.

در نمونه ی ایرانی پاسخ بعد - شکل FD ، نسبت به نمونه ی اکسندر (۲۰۰۳) پایین تر است. پاسخ های بعد - شکل با گرایش به درون نگری و خودآگاهی مرتبط اند [۳۸]. این یافته در تضاد با یافته ی مربوط به پاسخ FV است که می تواند بیانگر این باشد که این متغیرها در فرهنگ ایرانی نمایانگر صفات متفاوتی است که این مساله نیاز پژوهش های بیشتری در این زمینه دارد.

در نمونه ی ایرانی تعداد پاسخ های active و passive و هم چنین Ma و Mp از نمونه اکسندر (۲۰۰۳) پایین تر است، اما تفاوت بین پاسخ های فعال دو نمونه فاحش تر است که شاید بتوان آنرا برگرایش به انفعال در نمونه ایرانی تفسیر نمود.

در جمع بندی نتایج مربوط به تعیین کننده ها می توان گفت که احتمال دارد با توجه به انتظاراتی که فرهنگ و جامعه ایرانی از افراد دارد، افراد ایرانی در ابراز هیجانات و عواطف خود محتاط باشند و سعی کنند که آن ها را به صورت کنترل شده ای ابراز کنند و میزان بیشتری از افسردگی را نیز تجربه نمایند. در پژوهش حاضر تعداد پاسخ انسان «H» در نمونه ایرانی نسبت به نمونه اکسندر پایین تر است، اما میزان پاسخ اجزای انسان «Hd» در نمونه ایرانی بالاتر از نمونه اکسندر است. تعداد زیاد پاسخ های H در مورد کسانی دیده میشود که دامنه ی علایق شان به مردم زیاد است و به احتمال زیاد عزت نفس بیشتری دارند [۲]. بک تعداد زیاد پاسخ های Hd را با اضطراب و افسردگی مرتبط می دانست. که نتایج مربوط به هر دو متغیر انسانی مذکور با نتایج مربوط به متغیرهای تعیین کننده همسو می باشد.

وجود محتواهای حیوانی نشانگر آن است که آزمودنی از روش همگانی و قابل پیش بینی پاسخ دادن استفاده می کند [۲]. تعداد پاسخ های حیوان Ad، A، Ad، A (Ad) در نمونه ایرانی در قیاس با نمونه اکسندر بیشتر است، این مسئله می تواند نشانگر رویکرد قابل پیش بینی افراد ایرانی نسبت به جهان باشد، زیرا محتواهای حیوانی به آسان ترین روش ادراک می شوند. در حالی که تعداد کم این محتوا در نمونه اکسندر نسبت به نمونه ایرانی می تواند بیانگر تمایل به فردگرایی در نمونه اکسندر باشد. این یافته با نتایج حاصل از جفت و انعکاس همسو می باشد. تعداد زیاد پاسخ های A اغلب با افسردگی و استفاده از رفتارهای دفاعی محدود شده و مطابق الگوهای اجتماعی، مربوط است [۲] که این نتیجه نیز با جمع بندی تعیین کننده ها همسو بوده و موید آن است. چون An

نحوه رویارویی با تعیین کننده رنگ، نشان دهنده ی سبکی است که آزمودنی ها با هیجان های خود برخورد می کنند [۲]. اگر پاسخ ها بیشتر از شکل تاثیر پذیرفته باشند (FC)، هیجان بیشتر بازداری شده، کنترل شده و سازمان یافته خواهد بود [۲]. در نمونه ایرانی و نمونه اکسندر تعداد FC، نسبت به دو شاخص دیگر رنگ (CF، C) بالاتر است اما این نسبت در نمونه ایرانی در مقایسه با نمونه اکسندر عدد بزرگتری است. این موضوع نشان می دهد که آزمودنی های نمونه ایرانی، بیشتر تمایل دارند تا هیجان ها را به شکل بازداری شده، کنترل شده و سازمان یافته نشان دهند.

تعداد پاسخ های رنگ بی فام (Sum C) در نمونه ی ایرانی کمتر از نمونه ی اکسندر است، اما متاسفانه به دلیل اینکه نسبت پاسخ های با اولویت شکل نسبت به دو شاخص دیگر رنگ بی فام در نمونه اکسندر مشخص نگردیده، درباره این اختلاف در بین دو نمونه مذکور نمی توان تحلیلی منطقی بیان نمود.

میزان پاسخ های بافت (Sum T) در نمونه اکسندر در مقایسه با نمونه ایرانی، بیشتر است. پاسخ های بافت، نشان دهنده تجارب هیجانی دردناک همراه با نیاز به روابط میان فردی حمایت کننده میباشد [۲] پاسخ های چشم انداز نشان دهنده ی درون نگری است که با افسردگی و حقارت مرتبط است، البته باید توجه داشت که اگر در پاسخ های V غلبه بر شکل باشد (FV)، صرفا نشان دهنده ی غلبه ی درون نگری است و احتمال این که این فرایند از نظر هیجانی دردناک باشد کم است [۳۸] که در نمونه ایرانی نیز چنین است. میزان پاسخ های چشم انداز در نمونه اکسندر در مقایسه با نمونه ایرانی، کمتر است. بیشتر بودن این پاسخ ها در نمونه ایرانی با توجه به این که در نمونه ایرانی پاسخی بیشتر است که در آن شکل غالب است، می تواند نشانگر درون نگری بیشتر آزمودنی های ایرانی باشد.

کلاپفر و همکاران و بک سایه داری پراکنده «Sum Y» را به عنوان بیانگر احساس درماندگی و کناره گیری توصیف کرده اند، که اغلب با اضطراب همراه بوده و پاسخی در برابر وضعیت مبهم است و هنگامی که شکل غالب است، آزمودنی ها برای به تعویق انداختن رفتار خود توانایی بیشتری دارند [۲]. نتایج ما نشان می دهد که میزان پاسخ های سایه داری پراکنده در نمونه ایرانی بیشتر از نمونه ی اکسندر است، که با توجه به غلبه ی شکل در پاسخ های آزمودنی های ایرانی می تواند نشان از توانایی بیشتر در به تعویق انداختن رفتار باشد. تعداد زیاد پاسخ های زوج و انعکاس نشاندهنده ی افراد خود - مجذوب^۱ و دارای احساس خود- ارزشمندی بالاست اکسندر [۳۸]. در نمونه ایرانی میزان هر دو پاسخ های جفت و

¹ Self_absorbed

دیگران و خودمان کمک می‌کنند. در بسیاری از روش‌ها، نتایج آزمون یک فرد، طرح واره شناختی او را بیان می‌کنند [۵۰]. از سوی دیگر، ارزش‌های موجود در یک جامعه ممکن است در نحوه پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ نقش داشته باشند. به عنوان مثال، در فرهنگ‌های غیر غربی مانند فرهنگ‌های آسیایی و خاورمیانه برای تأیید گروهی ارزش زیادی قائل هستند. همین دیدگاه باعث می‌شود که افراد پاسخ‌هایی را تولید کنند که از لحاظ اجتماعی قابل قبول باشند که این عمل ممکن است باعث تغییر در تعداد پاسخ‌ها گردد [۵۱]. ماتساموتو و همکاران [۱۲] در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که در تفسیر آزمون رورشاخ باید به تفاوت در ارزش‌های فرهنگی موجود در جامعه، در خصوص بیان کلامی توجه نمود، زیرا آزمون رورشاخ به بیان کلامی وابسته است.

بنابراین، کاربرد هنجار غربی برای پروتکل آزمودنی‌هایی با فرهنگ‌های متفاوت، ممکن است موجب شود که آن‌ها در مقایسه با پروتکل‌های گروه هنجار شده، دارای نقصان یا آسیب به نظر آیند. مسئله‌ای که در این موارد مورد توجه قرار می‌گیرد این است که تفاوت در پاسخ‌های فرهنگ‌های دیگر انعکاسی از نقص موجود در شخصیت است یا احتمال دارد که عملکرد فرهنگ آن‌ها باشد. وقتی هنجارهای مربوط به یک فرهنگ ایجاد شوند و افراد در بافت فرهنگی مخصوص به خود مورد مطالعه قرار گیرند، می‌توان سهم واریانس که به آسیب واقعی و تفاوت‌های فردی اختصاص می‌یابد را به درستی تعیین نمود.

تفاوت قابل توجه آزمودنی‌ها از هنجارهای موجود، نشان دهنده نیاز به تهیه هنجارهای متناسب با فرهنگ و ارزش‌های جامعه ایرانی می‌باشد؛ بنابراین از دیدگاه فرهنگی، به کارگیری هنجار اکسرن به عنوان مرجع اصلی در کارهای بالینی زیر سؤال می‌رود. شاید وقت آن رسیده است که با نگاهی کلی‌نگر، نظام نمره‌گذاری بین‌المللی را ایجاد کرد که از تلفیق هنجارهای موجود در کشورهای مختلف و با فرهنگ‌های متفاوت تشکیل شده باشد. ما به بررسی متغیرهای رورشاخ در نمونه غیر بالینی ۱۳ ساله شهر قم پرداخته ایم، بنابراین تعمیم نتایج به بالینی و غیر بالینی سایر گروه‌های سنی با محدودیت‌هایی مواجه است. لذا پیشنهاد می‌شود این پژوهش با نمونه بیشتر و با سن، جنسیت و در شهرهای مختلف ایران انجام شود که در آینده‌ای نه چندان دور نظام نمره‌گذاری و تفسیر مربوط به فرهنگ ایرانی بوجود آید و در نهایت نظامی بین‌المللی بوجود آید.

و XY هر دو نگرانی در مورد بدن را اندازه‌گیری می‌کنند، آنها را با هم بررسی می‌کنیم. مرور پیشینه تحقیق توسط دراگونز و همکاران [۴۶] حاکی از آن است که محتوای آناتومی به عنوان شاخصی از میزان درگیری مشخص با زندگی خیال پردازانه درونی به شمار می‌رود و یا اینکه ممکن است بازتاب تغییراتی مانند بیماری، بلوغ جنسی و یا حاملگی باشد میانگین هر دو متغیر XY و An در نمونه ایرانی بالاتر از نمونه اکسرن است. سوال اینجاست که از این تفاوت، میتوان به استنباط نگرانی بیشتر در مورد بدن در نمونه ایرانی رسید یا خیر به نظر میرسد در این مورد به پژوهش‌های بیشتری نیاز است. تعداد زیاد پاسخ‌های با محتوای غذا (دو یا بیشتر) خواه اولیه یا ثانویه، نشان دهنده ی وابستگی است. می‌توان انتظار داشت که نمره‌های بالا نشانه درخواست کمک و راهنمایی گسترده از سوی دیگران، دشواری در تصمیم‌گیری، مستقل وساده اندیشی درباره انتظار از دیگران باشد [۳۸]. میانگین متغیر food در نمونه ی اکسرن از نمونه ایرانی بالاتر است.

نکته قابل توجه در خصوص طبقه محتوا این است که برخلاف نمونه ایرانی، نمونه اکسرن هیچ گونه پاسخی در طبقه های Hx و (Ad) و Xy ارائه نداده بودند. میانگین پاسخ‌های رایج در نمونه ایرانی کمتر است. متغیر پاسخ‌های رایج، بیانگر این نکته است که تا چه حد افراد مانند دیگران محیط اطراف خود را ادراک می‌کنند [۱]. مطالعات متعددی نشان داده‌اند که افراد فرهنگ‌های مختلف، پاسخ‌های رایج خاص فرهنگشان را می‌کنند [۴۷]. ناکامورا و همکاران [۴۸] و ماتلار و همکاران [۴۹] برترتیب در کشورهای ژاپن و فنلاند با پاسخ‌های رایج مربوط به فرهنگ کشورشان روبرو شدند. در نتیجه هنگامی که یک آزمودنی از فرهنگ متفاوت با نظام جامع مقایسه می‌شود، ممکن است پاسخ‌های نوعی کمتری را داشته باشد در عوض احتمال دارد که وی پاسخ‌های رایج متناسب با فرهنگ خودش را تولید کرده باشد.

در مقایسه نمونه ایرانی با نمونه اکسرن با گروه سنی مشابه تفاوت‌های معناداری در متغیرهای گسترده، تعیین‌کننده، محتوا و پاسخ‌های رایج مشاهده گردید. حال این سوال مطرح می‌شود که، چرا وقتی در دو مطالعه، شیوه اجرا، نمره‌گذاری و سن آزمودنی‌ها مشابه است، چرا شاهد تفاوت‌های قابل توجه در نتایج هستیم؟

پژوهش‌ها در پاسخ به این سوال که متغیرهای فرهنگی چگونه می‌توانند بر نتایج تأثیر بگذارند، به این نتیجه رسیده‌اند که طرح واره‌های شناختی، به عنوان لنزهای فرهنگی عمل کرده و اطلاعات و تجربیات افراد را فیلتر می‌کنند و خاص یک فرهنگ مشخص می‌باشند. همچنین آن‌ها در پردازش اطلاعات دخیل هستند، بنابراین طرح واره‌ها به ما در ادراک

منابع

- 14- Silva, D. et al. Rorschach Comprehensive System Data for Sample of 357 Portuguese Children at Five Ages. *Journal of Personality Assessment*, 2007; 89(1): 131-141.
- 15- Valentino, M., et al. Rorschach Comprehensive System Data for Sample of 42 Non-patient Mexican American Children from United State. *Journal of Personality Assessment*, 2007; 89 (1): 183-187.
- 16- Sanches, R. K., et al. Rorschach Comprehensive System Data for a Sample for 211 Non- patient Children in Brazil. *Journal of Personality Assessment*, 2012; 94(3): 267-275.
- 17- Tibon, Sh. Rorschach Comprehensive System (CS) Reference Data for Israeli Adolescents. *Journal of Personality Assessment*, 2012; 94 (3): 276-286.
- 18- Casillo Jardim Maran., M. Regina Pasian., S. Kato Okino., E T. Normative Study of Rorschach (Parisian School) for Brazilian Adolescents. *Paideia*, 2015; 25(62): 333-342.
- 19- Carstairs Kari., et al. A Normative Study in England With the Rorschach Comprehensive System. *Rorschachiana*, 2018; 39(2): 105-134.
- ۲۰- شعیری، محمدرضا، منصور، محمود، دادستان، پریخ، اژه ای، جواد. واری مقایسه ای نمرات Z آزمون رورشاخ در آزمودنی های سطوح عینی و انتزاعی. *مجله روانشناسی*، ۱۳۷۹؛ ۴(۲): ۱۱۵-۱۳۰.
- ۲۱- شعیری، محمدرضا. مقایسه متغیرهای مربوط به آزمون رورشاخ در آزمودنی های سطوح عینی و انتزاعی. *مجله دانشور رفتار*، ۱۳۸۲؛ ۱۰(۱): ۴۸-۴۱.
- ۲۲- دلاوری، مریم. « بررسی نتایج نمونه غیر بالینی ۹ ساله ایرانی در پاسخ دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نتایج نمونه های مشابه غیر ایرانی». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد، ۱۳۸۹.
- ۲۳- محسنی زاده، معصومه. « بررسی نتایج نمونه غیر بالینی ۱۱ ساله ایرانی در پاسخ دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نتایج نمونه های مشابه غیر ایرانی». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد، ۱۳۹۲.
- ۲۴- کریمی، رضا. « بررسی شاخص های اختلال تفکر و اختلال عاطفه آزمون رورشاخ در نوجوانان مبتلا به اختلال دوقطبی نوع I ». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی (ره)، ۱۳۹۳.
- ۱- اکسندر، جان. آزمون رورشاخ: نظام جامع، ترجمه ابوفاضل حسینی نسب و علی اثنان عشریه. تهران: انتشارات ارجمند؛ ۱۳۹۲.
- ۲- مارنات، گراث. راهنمای سنجش روانی، ترجمه حسن پاشا شریفی و محمدرضا نیکخو. تهران: انتشارات رشد؛ ۱۳۹۲.
- ۳- پاشا شریفی، حسن. نظریه و کاربرد آزمون های هوش و شخصیت. تهران: انتشارات سخن؛ ۱۳۹۰.
- 4- Weiner, I. B. Advancing the Science of Psychological Assessment: the Rorschach Inkblot method as Exemplor. *Psychological Assessment*, 2001; 13(4): 423-432.
- 5- Exner, J.E., & Weiner, I.B. The Rorschach: a comprehensive system: Vol.3. Assessing Children And Adolescents (2nd). New York: Wiley; 1995.
- 6- Exner, J.E. The Rorschach: a comprehensive system: Vol.3. Assessing Children And Adolescents. New York: Wiley; 2006.
- 7- Dana, R. H. Multicultural Assessment Perspective for Professional Psychology. Boston, MA: Allyn & Bocan; 1993.
- 8- pitrowski, C. et al. Projective Techniques: An International Perspective. *Psychological Report*, 1993; 72: 179-182.
- 9- Howes, R. D., & Deblasse, R. R. Modal Errors in the Cross Cultural Use of the Rorschach. *Journal of Multicultural Counseling m*, 1989; 17(2): 79-84.
- 10- Hansen, k. G. Rorschach Comprehensive System Data for a Sample for 75 Danish 9-year-old children: A pilot study. *Journal of Personality Assessment*, 2007; 89 (1): 52-59.
- 11- Salcuni, S. et al. Rorschach Comprehensive System Data for Two Samples of Non-patient Children from Italy: 75 Aged 5-7 years and 148 Aged 8-11 years. *Journal of Personality Assessment*, 2007; 89 (1): 85-90.
- 12- Matsumoto, M. et al. Rorschach Comprehensive System Data for a Sample of 190 Japanese Non-patient children at Five Ages. *Journal of Personality Assessment*, 2007; 89(1): 103-112.
- 13- Hamel, M. et al. Rorschach Comprehensive System Data for 100 Non-patients Children from United States in two Age groups. *Journal of Personality Assessment*, 2007; 89(1): 174-182.

- ۲۵- کاشفی، نسیم، شعیری، محمدرضا، اصغری مقدم، محمدعلی. « بررسی نتایج نمونه غیر بالینی ۹ ساله ایرانی در پاسخ دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نتایج نمونه های مشابه غیر ایرانی». پایان نامه کارشناسی، دانشگاه شاهد، ۱۳۹۰.
- ۲۶- کاشفی، نسیم، شعیری، محمدرضا، اصغری مقدم، محمدعلی. واریس پایایی آزمون رورشاخ در کودکان ۱۰ ساله ایرانی بر اساس نظام جامع اکسنر. روان شناسی بالینی و شخصیت، ۱۳۹۵؛ ۱۴(۲): ۱۴۵-۱۵۶.
- ۲۷- نوری، علی، محمدخانی، شهرام. مقایسه پاسخ های کودکان شهری و روستایی به کارت های رورشاخ. پژوهش در سلامت روان شناختی، ۱۳۹۵؛ ۱۰(۱): ۶۷-۶۱.
- ۲۸- هادئی، نفیسه. « بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه های مشابه غیر ایرانی». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد، ۱۳۹۵.
- ۲۹- هادئی، نفیسه، شعیری، محمدرضا. مقایسه ی متغیرهای رورشاخ بر اساس نظام جامع اکسنر (۲۰۰۳) در گروه های سنی ۵-۷ ساله، ۹ ساله، ۱۰ ساله، ۱۱ ساله، ۱۲ ساله. مجله روانشناسی و روانپزشکی شناخت، ۱۳۹۶؛ ۴(۴): ۸۶-۶۹.
- ۳۰- حسینی نسب، ابوفاضل. « میزان نقص ایگوی والدین کودکان اسکیزوفرن و عادی با استفاده از نمایه نقص ایگوی آزمون رورشاخ». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی(ره)، ۱۳۹۰.
- ۳۱- رضایی، مهدی، مخبر دزفولی، علی رضا، سپهوندی، محمدعلی، سلیمانی، علی، اعظمی، سعید. کارایی شاخص افسردگی آزمون رورشاخ در تشخیص افسردگی اساسی. مجله علمی پزشکی جندی شاپور، ۱۳۹۳؛ ۱۳(۵): ۵۹۹-۶۰۷.
- ۳۲- انباری میبیدی، نگین، طالع پسند، سیاوش، رحیمیان بوگر، اسحاق. پروفایل شخصیتی بیماران وابسته به متامفتامین بر اساس آزمون رورشاخ. اصول بهداشت روانی، ۱۳۹۳؛ ۳(۱۶): ۴۸۳-۴۷۶.
- ۳۳- خردپی، زهرا. « مقایسه پاسخ های افراد مبتلا به افسردگی و اضطراب با افراد سالم به کارت های رورشاخ». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز، ۱۳۹۴.
- ۳۴- منتشلو، سمیه. « مقایسه نتایج مربوط به متغیرهای آزمون رورشاخ در افراد مبتلا به اختلال ملال جنسیتی با افراد غیرمبتلا». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد، ۱۳۹۴.
- ۳۵- منتشلو، سمیه، شعیری، محمدرضا، حیدری نسب، لیلا. مقایسه ی مولفه های شناختی- ادراکی و سازگاری در افراد مبتلا به اختلال ملال جنسیتی و افراد غیرمبتلا. مجله روانشناسی و روانپزشکی شناخت، ۱۳۹۵؛ ۳(۴): ۶۰-۴۸.
- ۳۶- منتشلو، سمیه، شعیری، محمدرضا، حیدری نسب، لیلا. مقایسه ویژگیهای شخصیتی افراد مبتلا به اختلال ملال جنسیتی، تطبیق جنسیت داده و تطبیق جنسیت نداده. دو ماه نامه دانشور پزشکی، ۱۳۹۶؛ ۲۴(۱۳۰): ۶۶-۵۵.
- ۳۷- مای لی، ر، زبرتو، پ. ساخت، پدید آیی و تحول شخصیت، ترجمه محمود منصور. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.
- 38- Exner, J.E. The Rorschach: a comprehensive system: Vol.1. Basic Foundations (3rd ed). New York: Wiley, 1993.
- ۳۹- رحمانی، فاتح. اعتبار یابی شاخص افسردگی و شاخص مقابله نارسا در آزمون رورشاخ. فصلنامه روانشناسی تحولی روانشناسان ایرانی، ۱۳۸۳؛ ۱(۲): ۳۰-۱۶.
- 40- Exner, J.E. Gregory J. M., Donald J. V. Superiority of Form% Over Lambda for Research on the Rorschach Comprehensive System. Personality Assessment, 2001; 76(1): 68-75.
- 41- Meyer, G. Exploring Possible Ethnic Differences and Bias in the Rorschach Comprehensive System. Journal of Personality Assessment, 2002; 78(1): 104-129.
- 42- Perry, W., McDougall, A & Viglione, D Jr. A Five-Year Follow-up on the Temporal Stability of the Ego Impairment Index. Journal of Personality Assessment, 1995; 64(1): 112-118.
- ۴۳- پیغمبری، آذراسادات، شعیری، محمدرضا، تمنایی فر، محمدرضا، دلآوری، مریم. بررسی پایایی آزمون رورشاخ بر اساس نظام جامع اکسنر. مجله شخصیت و تفاوت‌های فردی، ۱۳۹۲؛ ۲(۳): ۵۲-۷۱.
- ۴۴- رحمانی، فاتح، صالحی، مهدی. کاربرد آزمون رورشاخ در تشخیص اختلال اضطراب تعمیم یافته. فصلنامه روان شناسی تحولی: روان شناسی ایرانی، ۱۳۸۶؛ ۴(۱۴): ۱۶۷-۱۵۵.
- 45- Abel, T. M., & Hsu, F. L. K. Some aspects of personality and Chinese as revealed by the Rorschach Test. Journal of Projective Techniques, 1949; 13(3): 285-301.
- 46- Draguns, J. G., Haley, E. M., & Philips, L. Studies of the Rorschach content: A review of the research literature: Part 1. Traditional content categories. Journal of Projective Techniques and personality Assessment, 1967; 31(6): 3-32

- 47- Abel, T.M. psychology Testing Cultural Context. New Haven. Connecticut: Collage and University Press; 1973.
- 48- Nakamura, N, et al. Rorschach Comprehensive System Data for a Sample of 240 Adult Non-patient from Japan, Journal of Personality Assessment, 2007; 89(1): 97-102.
- 49- Mattlar, C. et al. The issue of Popular Response. British Journal of Projective Psychology, 1993; 38 (1): 53-62
- 50- Cuellar. I. Cross- Cultural Clinical Psychological Assessment of Hispanic Americans, Journal of Personality Assessment, 1998; 70(1): 71-86.
- 51- Yang, K. Social Orientation and Individual modernity among Chinese Students in Taiwan. Journal of Social Psychology, 1981; 113 (2): 159-170.